

**ДАВЛАТНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАШҚИ СИЁСАТИДА СТРАТЕГИК  
ФИКРЛАШ ВА ТАҲЛИЛНИНГ ЁРНИ ВА АҲАМИЯТИ**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8105238>

**Хикматов Фатхулла Хабибуллаевич**

*Ўзбекистон журналистика ва оммавий коммуникациялар университети*

*Сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD).*

*катта ўқитувчи*

[fatkhulla\\_xikmatov@mail.ru](mailto:fatkhulla_xikmatov@mail.ru)

**Аннотация**

*Ушбу мақолада халқаро ва ички сиёсий муносабатлар таҳлилида стратегик фикрлашнинг ёрни ва аҳамияти таҳлил қилинади. Шунингдек, бугунги кунга қадар стратегик таҳлил қилиш имкониятлари кўрсатилган.*

**THE ROLE AND IMPORTANCE OF STRATEGIC THINKING AND  
ANALYSIS IN THE MODERN FOREIGN POLICY OF THE STATE**

**Khikmatov Fatkhulla Khabibullaevich**

*Journalism and Mass Communications University of Uzbekistan*

*Doctor of Philosophy (PhD) in Political Sciences*

*senior lecturer*

[fatkhulla\\_xikmatov@mail.ru](mailto:fatkhulla_xikmatov@mail.ru)

**Annotation**

*In this article, the place and significance of strategic thinking and analysis of international and domestic political attitudes are analyzed. And also, opportunities of the strategic analysis for today are stated.*

**Key words**

*strategy, state strategy, strategic management, strategic planning, operational planning, strategic analysis, strategic initiatives, national development strategy, national security.*

**РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКИЕ МЫШЛЕНИЕ И АНАЛИЗА В  
СОВРЕМЕННЫЙ ВНЕШНИЙ ПОЛИТИКЕ ГОСУДАРСТВА**

## Аннотация

*В этой статье анализируются место и значимость стратегического мышления анализа международных и внутренних политических отношений. А также, изложены возможности стратегического анализа на сегодняшний день.*

Стратегия мантиқ ғалабасини ифодалайди, шу ўринда стратегиянинг тўғри ёки нотўғри танланганини, фақатгина якуний натижадангина билиш мумкин. Чунки жангни ютқазиб мумкин, аммо охир-оқибат урушда ғалаба қилиш мумкин. Стратегия тузилма бўлиб, реаллик нуқтаси, ҳамда реаллик нуқтасидан ташқаридаги нуқтани боғлаб турувчи риштадир, чунки мақсаднинг амалга ошириши ҳозирги кунда мавжуд эмасдир. Бу аниқ виртуал ҳолат бўлиб, бугунги кун нуқтасининг дастури ёрдамида ҳаракатга солинади.

Стратегик таҳлиличилар қарор қабул қилаётган шахсларга ўзларини ишонч билан ҳис қилишлари учун, келажак учун хос бўлган, ноаниқ ҳолатларда адекват қарор қабул қилишлари учун имконият яратиб беришлари керак. Шу сабабдан куйида келтирилган ноадекватлик вариантларидан бирига стратегик таҳлилчилар тушиб қолмасликлари керак:

- ўзгаларнинг ҳаракатларини нотўғри тушинишилик, ҳам алоҳида шасхларнинг, ҳам давлатларнинг;
- муаммо ва уларни ҳал қилиш усулларига қарамасдан, оддий фактларни илгари суриш;
- янги ҳақиқатларга мос келадиган асбоб-ускуналарнинг йўқлиги;
- доимий равишда дунёда пайдо бўлаётган янги ҳақиқатларни таҳлил қила олмаслик;
- бугунги эмас, балки келажакдаги таҳлика ва муаммолар билан ишлашга тайёргарликнинг йўқлиги.

Агар биз бу масалага бир оз чуқурроқ қарайдиган бўлсак, **стратегик таҳлил ҳаракатларнинг оқибатини таҳлил қилса, тактик таҳлил эса ҳаракатларнинг ўзини таҳлил қилади.** Стратегик таҳлил бу ўринда ҳам бугуннинг, ҳам келажакнинг нуқтасини ягона, яхлит тузилмада ушлаб туриши керак.

Низоли ҳолатда асосий муаммолар – рақибнинг мақсад ва режаларидир, яъни биз рақибнинг кейинги ҳаракатин олдиндан билишимиз керак. Масалан, 25 сентябрдаёқ Жорж Бушнинг иш столига тўққизта категорияга бўлинган, террористик ҳаракатларнинг кейинги мақсадларини аниқлаб

берадиган, уч бетли махфий қоғоз келиб тушган. (*Woodward B. Bush at war. – New York etc., 2002. – P. 132-133*)<sup>56</sup>.

Аммо шуни таъкидлаш керакки, бу хужум ўзининг муносиб ўрни ва ролига эга бўлмаганига сабаб, ушбу объектлар хавфсизлигини таъминлаш учун барча чоралар кўрилган.

Стратегик фикрлаш стратегия учун оптимал вариантларни яратиш қобилиятимизни олдиндан белгилаб беради. Агар стратегияни мақсад бўйича турларга бўладиган бўлсак, унда ҳам ҳарбий, ҳам иқтисодий ва бошқа исталган стратегиялар сиёсий мақсадлар ёрдамида тузилади, яъни сиёсий стратегиялар муҳимроқ бўлиб, қолганлари эса қўллаб-қувватловчи ролида иштирок этишади. Мақсадлар нуқтаи назарлар билан боғлиқ бўлиб, сиёсий нуқтаи назар бош сифатида, ўзининг устунликларидан келиб чиққан ҳолда мақсадларни тузади. Шу ўринда бу ҳолатнинг тескарисини, бошқа ўйинчиларнинг (масалан, ҳарбийлар) ўйин қоидаларини уқтиришини хато деб тушуниш керак. Бир вақтнинг ўзида бундай хато сиёсий ўйинчилар томонидан ҳам йўл кўйилади, улар ўзларининг масъулият ҳудудларидан ташқаридаги ишларга аралашсалар. Э.Корд президент маъмуриятининг боши бўлмиш Ж.Бушни, нафақат стратегия, балки тактикани ҳам бошқармоқчи бўлганда тўхтатиб қолган.

"Генерал бўлманг, президент бўлинг. Сиз ютасиз, аммо бу имкониятни генералларга кўйиб беринг. Агар сиз генералларга, урушни ютиб олишларига таъсир этадиган чеклашларни ўрнатадиган бўлсангиз..."<sup>57</sup>.

Стратегия ўзидан бир вақтнинг ўзида нафақат амалий, балки назарий мазмунга эга кучли асбоб-ускуналарни ифодалайди. Бир рецензияда таъкидланганидек (*Clark M.T. Review of Baylis J. a.o. Strategy in contemporary world // Naval War College Review. – 2002. – Autumn*), стратегия ҳам, худди стратегик фикрлаш каби, бошқа академик интизомлар қаторида ҳали ҳам тенг кўрилмайдиган<sup>58</sup>.

Ҳиндуларнинг хотирасида фақат оқ танли худолар бор эди, бу уларга нотўғри қарор қабул қилишга туртки берди. Шундай қилиб, муаммонинг тўғри таърифи аниқ ва оптимал стратегияни куриш учун асосдир.

Масалан 11 сентябр воқеалари Қўшма Штатларни бир нечта қарорлар қабул қилишга олиб келди, натижада қуйидаги ноанъанавий қадамлар кўйилди:

<sup>56</sup> Woodward B. Bush at war. – New York etc., 2002. – P. 132-133

<sup>57</sup> Woodward B. Bush at war. – New York etc., 2002. – P. 176

<sup>58</sup> Scarborough R. 'This is war', Rumsfeld told Bush // Washington Times. – 2004. – February 23; книжное издание – Scarborough R. Rumsfeld's war. The untold story of America's anti-terrorist commander. – Washington, 2004

- полиция эмас, балки ҳарбий стратегия;
- нафақат урушга, балки Ироқдаги урушдан кейинги вазиятга ҳам фаол тайёргарлик кўриш;
- махсус бўлинмаларнинг янги роли.

Бу тафсилотларнинг барчаси янги турдаги объектлардан (кичик, мобил террористик бўлинмалар ва террористик тармоқлар) келиб чиқади, уларни анъанавий усуллар билан осонгина аниқлаш мумкин эмас.

Стратегик фикрлаш мақсад ва имкониятларимизни кенгайтириш соҳасида ишлайди. Одатий фикрлаш чекланган мақсадлар ва имкониятлар билан боғлиқ.

Бу стратегик фикрлаш сизга нафақат ўзингизнинг, балки рақибингизнинг қарорларини ҳам ҳисобга олишга имкон беради. Бу стратегик фикрлаш ўз қарашларини 5-10-25-100 йил олдинга сиқитиши мумкин. Стратегик фикрлаш вақт ва макон томонидан кўйилган чекловларни бузиши мумкин.

Бугунги кунда Европа каби минтақалар ўзларининг глобал стратегияларига иқтисодий нуқтаи назардан ёндашадилар. Яъни, уларнинг геостратегиялари геоиқтисодий бўлиб бормоқда. Бошқа томондан, Ғарбнинг СССР билан курашида геостратегик масалалар геоиқтисодий воситалар билан ҳал қилинди. СССР иқтисодиётининг вайрон бўлиши кўплаб стратегик масалаларни тубдан ҳал қилишга олиб келди.

Кўрамизки, бугунги кунда стратегик тафаккур нафақат шахс имкониятларини, балки давлат имкониятларини ҳам кенгайтирмоқда. Бу бугунги мураккаб ва мураккаб геосиёсий курашда шахмат тахтасидан ўзининг муносиб ўрнини қидираётган Ўзбекистон учун жуда муҳим. Бироқ, стратегик фикрлашни ўргатиш жуда қийин, гарчи бунга кўп уринишлар бўлса ҳам, айниқса, ҳарбий соҳада. Х. Саммерснинг фикрича, буни амалга оширишнинг ягона йўли - малакали стратегларни аниқлаш ва ўқитиш учун биргаликда ишлашдир. Бундан ташқари, у стратегия тушунчасидан шунчаки боғловчи воситалар ва мақсадлар сифатида узоклашади<sup>59</sup>. Унинг сўзларига кўра, стратег кўпроқ концептуал ва камроқ моддий компонентлар билан шуғулланиши керак. Яъни, унинг фикрича, стратегия кўпроқ назария билан, тўғрироғи ижодий соҳа билан боғлиқ.

Э.Лоренснинг ўзи стратегик режалаштиришни аналитик ва стратегик фикрлашни ижодий равишда кескин фарқламайди. Улар бир-бирини

<sup>59</sup> Summers H. G., Jr. Military strategy. Conversations // <http://globetrotter.berkeley.edu>

тўлдиради ва у стратегияни объектив куриш фақат ушбу икки жараён иштирок этган тақдирдагина мумкин, деб таъкидлайди.<sup>60</sup>

Соғлом фикр нуқтаи назаридан, бу ерда ҳам оддий режалаштириш мажбурий компонент сифатида қаралмайди. ФОМ томонидан ўтказилган сўров натижаларига кўра, россияликларнинг 52 фоизи келажакка режалар тузади, 44 фоизи эса ҳеч қандай режа тузмайди. Бу ерда режалар улар билан ҳеч қандай асосга эга эмас, бунда режа эгалари оддий хаёлпарастларга айланади. Бундай ҳолат стратегик фикрлашда бўлиши мумкин эмас, чунки стратегия ҳар доим амалий характерга эга.

Стратегиялаш учун хос бўлган бир неча даражаларда ишлашни таъминлаш, бир даражада ишлашдан кўра мураккаброқ жараёндир. Бу ерда ушбу даражадаги ўйинчилар/обектлар ўзларининг мустақил ҳаракатларини бажарадилар. Бу ерда этарлича мураккаб объект пайдо бўлади, бу бошланғич стратегияни ўзгаришларга доимий мослаштиришни талаб қилади. Стратегия - бу нафақат воқеалар мажмуи, балки унинг ўзгарувчан воқеликка доимий мослашиш тузилиши.

Қарор қабул қилиш у ёки бу маълумотларнинг тўғри ёки ёлғонлигини тан олишдан бошланади. Стратегик фикрлаш бошқалар томонидан чалғитмасдан фақат энг муҳим жиҳатларни кўриб чиқишга қодир бўлиши керак, чунки барча маълумотларни қайта ишлаш мумкин эмас. Стратегик фикрлашнинг барча мағлубиятлари ана шу қобилият/қобилиясизлик асосида қурилади. Масалан, Марказий разведка бошқармаси (CIA) кутилаётган террорчилар ҳақида Германия махсус бўлинмасидан маълумот олди, аммо бу имкониятдан фойдалана олмади<sup>61</sup>. АҚШда қабул қилинган қарорлардан бири, агар улар илгари ўз маълумотларини баҳам кўрмаган бўлса, энди бу турдаги маълумотлар ташкилотлардан ташқарида (FBI ва Марказий разведка бошқармаси (CIA)) тўпланиши эди. Бугунги кунга қадар нафақат махсус вазирлик – Ички хавфсизлик департаменти, балки терроризм таҳдидлари билан интеграциялашув маркази, террорчилик таҳдидлари бўйича алоҳида марказ ҳам ташкил этилган. Назарий жиҳатдан, бу ҳолат ахборотни бирлаштиради ва қарор қабул қилиш жараёнини осонлаштиради.

В. Хансон шунингдек, қарор қабул қилиш янги бюрократик тузилмаларни яратиш эмас, балки ахлоқни ўзгартириш эканлигини тушунади.<sup>62</sup>

<sup>60</sup> Lawrence E. Strategic thinking // www.psc.cfp.gc.ca

<sup>61</sup> Risen J. a.o. C. I. A. was given data on hijacker long before 9/11 // New York Times. – 2004. – February 24

<sup>62</sup> Hanson V. D. We're removing Saddam Husein // www.usni.org

Стратегик фикрлаш келажакка қарайди: биз келажакдан ҳозирги кунга ва ҳозирги кундан ҳозирги кунга қараймиз. Перикл Пелопоннес урушларида афиналикларнинг иккинчи жанги учун уларнинг кам ишчи кучига асосланган стратегиясини тузади. Агар улар биринчи жангда мағлуб бўлишса, улар бутун жангда мағлуб бўлишади. Шунинг учун Перикл курукликдаги мудофаа ва сувга ҳужум қилиш стратегиясини танлади<sup>63</sup>.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, стратегик фикрлаш ташкилот, корхона, мамлакат ва инсониятнинг узок вақт яшаб қолиш имкониятларини оширади. Стратегик фикрлаш у ёки бу тарзда структуранинг параметрларини сақлаб қолишга ҳаракат қилади. Стратегик фикрлаш бутунлай бошқача бўлган янги турдаги ҳаракатлар ва таъсир усулларини таклиф қилиши мумкин.

**Хулоса ва тавсиялар.** Бугунги кунда Ўзбекистоннинг стратегия танлашига оид бир қанча фикрларни айтиб ўтиш мумкин. Жаҳон сиёсати ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг замонавий босқичи куйидаги хусусиятлар билан тавсифланади:

- ✓ жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви;
- ✓ муносабатларнинг барча шакллари ҳақидаги маълумотлар;
- ✓ фан-техника таракқиёти босқичини тезлаштириш;
- ✓ давлат ролининг ўзгариши ва янги квази-давлатларнинг шаклланиши;
- ✓ ресурсларнинг камайиши жараёнида янги иқтисодиётнинг ривожланиши.

Сиёсий-ҳарбий муносабатларнинг ассиметрик стратегияларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш Ўзбекистоннинг миллий манфаатлари ва Ўзбекистон миллий хавфсизлигини таъминлашда жуда муҳим вазифа ҳисобланади. Стратегик режалаштиришни амалга оширишда биз ўзимизнинг, раҳбариятимизнинг ва ҳамкорларимизнинг ютуқ ва камчиликларини ҳисобга олишимиз керак.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, сиёсий сахнада иштирок этаётган барча ўйинчилар (бу шахс, ташкилот ёки давлат бўладими) стратегиядан восита сифатида фойдаланиш имконига эга эмас. Стратегик фаолият алоҳида санъатдир. Бир томондан, стратегия жараёни чекланган миқдордаги мутахассисларни ўз ичига олади, шу билан бирга у тизимли тавсифга эга ва махсус таҳлилий кўникмаларни талаб қилади. Муаммонинг яна бир муҳим

<sup>63</sup> Хаммонд Н. История древней Греции. – М., 200

жиҳати шундаки, ҳатто бутун мамлакат ҳам ўз стратегиясига эга бўлиши ёки бўлмаслиги мумкин. Чунки ҳар бир ташкилот, бошқарув органи ўз келажагини тасаввур қилиш чегарасига эга. Одатда уларнинг асосий ҳаракатлари кундалик муаммоларини ҳал қилиш орқали аниқланади. Натижада, барча қайд этилган омиллар таъсирида стратегия, стратегик фикрлаш ва бошқарув ишламайди. Машҳур мақолада айтилганидек, агар ўз стратегиянгиз бўлмаса, сиз бошқа бировники билан яшайсиз. Яъни, ҳаётда ёт стратегия мавжуд (мафқурасиз бўшлиқ бўлмаганидек, стратегик бўшлиқ ҳам йўқ) ва у мамлакат ичида ҳеч қандай тўсиқсиз ривожланишда давом этмоқда.

### LITERATURE:

1. Siegel A.B. Information, analysis, intelligence: a critical challenge for 21<sup>st</sup> century operations // [www.capitol.northgrum.com](http://www.capitol.northgrum.com).
2. Deutsch B. J. The art of strategic planning // [www.work-at-home-index.net](http://www.work-at-home-index.net).
3. Robinson R. Seven sins of strategic planning // [www.charityvillage.com](http://www.charityvillage.com).
4. Levy D. G. a.o. Strategic and performance planning for the office of the chancellor for education and professional development in the Department of the Defense. – Santa Monica, 2001 / RAND.
5. Мициберг Г. и другие. Школи стратегий. – СПб., 2000. – С. 59-68.
6. Northrop Grumman's analysis center: thinking through issues // [www.northgrum.com](http://www.northgrum.com).
7. Builder C. H. Keeping the strategic flame. – Joint Force Quaterly. – 1996-1997. – Winter.
8. Luttwak E. N. Strategy. The logic of war and peace. – Cambridge, Mass. etc., 2001.
9. Jenkins-Smith, H.C., N.J. Mitchell, and K.G. Herron. 2004. Foreign and Domestic Policy Belief Structures in the US and British audiences. *Journal of Conflict Resolution* 48 (3): 287–309